

знанні, і не випадково, коли говориться, що швидше через акт рефлексивного здійснюється своєрідний зсув в «короткій пам'яті». Апперцепція виходить за межі нормальних для свідомості норм сприйняття, і ми практично не можемо встановити зв'язок і поєднаність смислів в тому, що відбувається. Будь що, однак актуалізовані в психіатричному досвіді питання змушують все частіше повертають до феноменологічної тематики, інколи навіть не усвідомлюючи цього.

В першу чергу це розглядалось як певний феномен порушень усвідомлення часу. Час може для людського «Я» рухатись призупинено, або ж в прискореному перенесенні від одних переживань до інших. Теперішність переживання миттєво перетворюється в дійсність минулого чи то майбутнього. І не випадково, коли в цій ситуації аналізується феномен акінезії, коли далеке минуле, історичне минуле, чи то минуле індивідуального досвіду, сприймається як теперішнє.

Психіатрична наука змушена була зблизитись з багатьма феноменами сприйняття часу в структурі досвіду. Про те ми маємо право лише зробити висновок, що феноменологічна психіатрія розглядатиме рефлексію в контексті іншого смислотворення, чи вимагатиме це від нас означати цей досвід як негативність чи то позитивність прийнятого? Швидше і захворювання і незначні відхилення в цій ситуації нами можуть бути розглянуті доречніше як вибудовування інших логік чи то інших цілісних систем досвіду.

Безперечно, що досвід, який ми визначаємо, як певне психічне захворювання, втрачає логічну цілісність з нормальним переживанням. Однак психічна хвороба має свою внутрішню цілісність та постає перед нами як хвороба зі своєю логікою та раціональністю. Саме в цьому контексті рефлексивне саморепрезентується як проблема феноменологічної психіатрії. Визначимо це як проблему внутрішньої логіки та цілісності сприйняття в досвіді.

Підсумовуючи ми можемо вказати, що в межах зазначеної теми особливо важливо акцентувати увагу на тих емоційних установах досвіду, що несуть негативний аспект, але водночас мають інколи більш позитивні шанси для концентрації людської свідомості як моменту певного самозахисту, чи то необхідного для людини відмежування від світу. Невипадково тема втрати тетичного – симптом чи спосіб здійснення редукції? Тема тетичного в досвіді, почуття тетичного як момент впевненості в процесі сприйняття реального. Сучасний світ досить важко визначає для себе цю межу Норми та Хвороби, норми та відхилення в досвіді. Реальність переживання саме тому постає як очевидність, але аж ніяк не однозначність в смисловому просторі сприйнятого.

Тож антропологічне знання дозволяє прослідкувати цей момент дерезалізації в досвіді саме як редукції реального досвіду, відтак і як момент тетичного. Феноменологічні інтерпретації рефлексії в цьому контексті розглядається також як проблема сприйняття часу та пам'яті. Це, зокрема, розгляд безпосередньої пам'яті чи короткої пам'яті як певного збереження на короткий період смислів в потоці свідомості. Для філософського знання цікаво як саме через досвід безпосередньої пам'яті досліджується через теми рефлексивного, редукції, емоційного переживання. Поняття опосередкованої пам'яті дозволить розглядати спогад як відтворення більш ранніх смислових здійснень у досвіді, проблеми історичної пам'яті.

Розглянуті проблеми принаймні дозволитимуть замислитись стосовно іншої логіки, інших основ взаємозв'язку Людини та Світу. Важливо лише усвідомлювати, якою мірою безпосередній досвід психіатрії, психології розкривається в цій ситуації через проблематику філософсько-антропологічного знання.

Бібліографічні посилання:

1. **Janet P.** Les Obsessions et la psychasthénie. Paris. Alcan. – 1903 2 vols
2. **Ингарден Р.** Введение в феноменологию Гуссерля. М.: 1999..
3. Эй Анри. Шизофрения. Очерки клиники и психопатологии. [Пер. Евгении Еременко]. – Киев. 1998.
4. **Kimura Bin.** L'entre. Une approche phénoménologique de la schizophrenie. – Grenoble. 2000

УДК 141.6:120

І. В. Сумченко

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Проаналізовано основні існуючі підходи і концепції розуміння справедливості. Обґрунтовано висновок щодо їхньої недостатності внаслідок урахування у цих теоріях лише раціонального компоненту ідеї справедливості. На основі історико-філософського аналізу запропонована

нова концепція осмислення справедливості із виокремленням та аналізом трьох її варіантів: космологічного, антропологічного й теологічного.

Ключові слова: справедливість, космологічний, антропологічний, теологічний, цінність.

Проанализированы основные существующие подходы и концепции понимания справедливости. Обоснован вывод об их недостаточности вследствие учета в этих теориях лишь рационального компонента идеи справедливости. На основе историко-философского анализа предложена новая концепция осмысления справедливости с выделением и анализом трех ее вариантов: космологического, антропологического и теологического.

Ключевые слова: справедливость, космологический, антропологический, теологический, ценность.

Despite the existence of various concepts relative to understanding the nature of justice, it should be noted lack of knowledge classification problems existing approaches its interpretation. So, sound is a meaningful analysis of the deployment of the idea of justice through existing concept for understanding. Therefore, the purpose of this article - analysis of existing theories and proposal of its own classification concepts to understand justice prevailing in the public consciousness.

Analyzing existing approaches and classification of ideas and concepts, understanding of justice, we concluded that the existing philosophical theories do not take into account the basic axiological principle and the role of the entire hierarchy of values, which are not only rational but also irrational (archetypal) character, but they form the individual and the social idea of justice. We were offered three options for understanding fairness: cosmological, anthropological and theological.

For cosmological variant understanding of justice is characterized as an integrative understanding of the early universe just that supports the «right» order of things and relationships.

Greek thinkers of ancient times laid the foundations of anthropological interpretation of justice, examining it through the dichotomy of «being – proper», «equality-inequality», «good-measure», the same measure of justice in this model is the established trafficking laws, and thus justice is the relational concept. In the religions of the ancient world, which became the first step of forming theological variant understanding of this phenomenon, justice was seen as retaliation for the implementation of earthly life but after bodily death. Christianity absolutes value of justice as a moral virtue, interpreting it as a manifestation of conscience and compassion.

Thus, the possibility of such classification and separation of three variants understanding of the phenomenon of justice suggests that the functioning of each of these concepts has specific historical character, but justice remains an appealing idea, both for the individual and in terms of social consciousness.

Keywords: justice, cosmological, anthropological, theological, value.

Ідея справедливості постає однією з найбільш значущих концептів у духовному поступі людства. Нове тлумачення справедливості може стати підґрунтям формування іншої ідеології або ж викликати зміну державного устрою цілої держави. «Тому справедливість постає революційною цінністю. В той же час саме до неї волають і ті, хто прагне зберегти і захистити існуючий соціальний лад. У цьому сенсі вона являє собою консервативну цінність» [8, с.94]. Одночасно справедливість є однією з найбільш багатозначних та, відповідно, складних для аналізу категорій у соціогуманітарному знанні, тому що вона віддзеркалює «соціальне, політико-правове й моральне ставлення до дійсності з позицій належного» [17, с.9].

Проте кожна соціокультурна спільнота в даний період історії оперує своїми моральними уявленнями, тому розуміння стосовно справедливості завжди є історичним і культурно конкретним. Можна лише говорити про подібні, схожі тенденції, що зустрічаються в певних епохах або ж в суспільствах того чи іншого соціокультурного типу. Однак, існує певний «стрижень», домінантна аксіоматична настанова, що впливає на формування уявлень відносно справедливості. Ось чому конкретні погляди на справедливість обумовлюють певний індивідуальний та колективний вибір із несумісних або протилежних прагнень й інтересів.

У зв'язку з багатогранністю проявів справедливості сучасні дослідники висвітлюють цю проблему переважно в площині політологічного і юридичного, значно менше психологічного, культурологічного і, зокрема, філософського спрямування. Наукова зацікавленість проблемою справедливості має стабільний характер протягом досить тривалого часу, демонструючи при цьому розгляд її з різних світоглядних позицій, існування великої кількості теорій справедливості.

Основоположним дослідженням для сучасного дискурсу справедливості є фундаментальна праця «Теорія справедливості» Д. Роулза, що стала каталізатором виникнення широкомасштабного обговорення цілої низки питань соціальної проблематики в сучасній

західній філософії. У дискусії відносно природи справедливості та соціального конструювання взяли участь Ю. Габермас, Р. Дворкін, У. Кімлик, А. Макінтайр, Т. Нагель, П. Рікер, Ф. Хайек, О. Хьоффе та ін. Історико-філософському аналізу проблеми справедливості присвячена ціла низка розвідок сучасних дослідників: Г. Канарша, Б. Кашнікова, Д. Кирюхіна, Л. Ситніченко та ін. В них міститься теоретична реконструкція уявлень мислителів або філософських напрямків різних регіонів чи епох про справедливість. Етична складова цієї проблеми розглянута, зокрема, у роботах О. Дробницького, А. Гусейнова, Д. Лихачова, В. Малахова, С. Хрипка та ін.

Однак, незважаючи на виокремлення різноманітних концептів відносно розуміння природи справедливості, слід відмітити недостатню вивченість проблеми класифікації існуючих підходів її тлумачення. У зв'язку з вищеозначеним, обґрунтованим є аналіз змістовного розгортання ідеї справедливості через існуючі концепції щодо її розуміння. Тому мета даної статті – аналіз існуючих теорій та пропозиція власної класифікації концептів щодо розуміння справедливості, які склалися в суспільній свідомості.

Хоча перший варіант класифікації підходів тлумачення справедливості запропонував видатний давньогрецький філософ Аристотель, виокремивши два її види – відплатну та розподільчу, однак тільки сучасні філософські дослідження містять різноманітні підходи та класифікації щодо теорій та концептів розуміння цього феномену.

Зокрема, існують класифікації, які деталізують та поглиблюють аристотелівське розуміння справедливості. Наприклад, у класифікації, яка запропонована А. Гусейновим, виділено загальну справедливість (щодо якої, у свою чергу, склалося, на думку автора цієї класифікації, два варіанти розуміння: справедливість як об'єктивний (перший варіант) та суб'єктивний (другий варіант) принципи) та спеціальна (часткова) справедливість, яка розглядається як «морально санкціонована співмірність у розподілі благ і зол (переваг і недоліків, вигод і втрат) спільного життя людей в рамках єдиного соціального, державно-організованого простору, ступінь досконалості самого способу кооперування діяльностей і взаємного урівноваження конфліктуючих інтересів в суспільстві і державі» [4, с.458].

У західному філософському дискурсі останніх років пріоритетною є класифікація, що виділяє два основних підходи: «це універсально-раціоналістичні теорії, які виходять із первісної значущості розуму для пізнання справедливості, і партикуляристські теорії, які тлумачать справедливість як елемент інтерналізованих колективних уявлень певної соціальної спільноти» [9, с.77].

Більш детальна класифікація сучасних соціально-філософських концепцій тлумачення справедливості, яка запропонована О. Прокоф'євим, базується на виділенні трьох різних, однак пріоритетних розуміннь цього поняття. Прибічники першого варіанту тлумачать справедливість як рівність, тобто цю концепцію можна назвати зрівняльною. Однак у рамках теорії зрівняльної справедливості виокремлюють такі концепції як деонтологічно-формалістська, утилітаристська, ревізійоністський лібералізм, радикальний егалітаризм тощо). Теорія зрівняльної справедливості виходить з пріоритету рівності всіх людей, вважаючи рівність невід'ємним атрибутом справедливості.

Другий варіант осмислення справедливості, виділений О. Прокоф'євим, спирається на її розуміння як на встановлення пропорційності відповідно до заслуг конкретної особистості. Таке тлумачення отримало назву «розподільча справедливість» (мерітократична теорія). У межах цієї теорії виокремлюють радикально-мерітократичну концепцію (яка наполягає «на встановленні природної аристократії і передбачає жорстке споконвічне ранжування індивідів за допомогою тестових процедур» [12, с.462]) та помірковано-змагальну концепцію (яка наголошує на необхідності збільшення справедливої пропорційності відплати).

Третій варіант тлумачення справедливості (лібертаристська теорія), на думку О. Прокоф'єва, ототожнює її із гарантією невід'ємних прав на володіння будь-чим.

Однак, автори цих досліджень аналізують різні аспекти справедливості і виділяють варіанти її розуміння, в переважній більшості ґрунтуючись на працях представників раціональної західної філософії. Як підкреслює О. Гусейнов, «наукові та публічні дискусії про справедливість <...> – характерна особливість європейської філософії» [4, с.460]. Окрім цього, уявлення про справедливість містять не тільки раціональний компонент (який, власне і відрізняє розглянуті підходи), але й вірування, прагнення, очікування, які важливо врахувати під час осмислення цього феномена.

Змістова відмінність денотативного значення слова «справедливість» виявляється вже під час аналізу його етимології. Корінь слова «справедливість» має санскритське походження та перекладається як поєднання, зв'язування, яке спрямоване на забезпечення безпеки та добробуту людей.

Латинський термін «justice» або «justitia» (що має спільний корінь «jus») й перекладається як

«справедливість», тлумачиться як об'єднання людей за допомогою відповідного (у відповідності із законом, адекватного) ставлення одне до одного.

Той самий корінь «just» (більш древня форма «joust»), який входить в слово «justice» («справедливість») в англійській мові також означає «інтегруватися» або «об'єднуватися» [див. 18, с.316].

Згідно із словником С. Ожегова і Н.Шведової, слово «справедливий» має три основних значення: «1) який діє безпристрасно, який відповідає істині, 2) істинний, правильний, 3) який здійснюється на законних та чесних засадах» [15, с.468].

Подібне ж тлумачення ми можемо зустріти у творах видатного російського філософа В. Соловйова, який, виокремлюючи чотири різних смисли цієї категорії, підкреслив, що «у самому широкому сенсі справедливе є синонімом належного, правильного, нормального, вірного взагалі – не тільки в сфері моральній (відносно волі та дії), але й в сфері розумовій (відносно пізнання та мислення)» [16, с.205]. У даному випадку, на думку філософа, справедливість слід розглядати лише як теоретичний конструкт, який змістовно перехрещується з поняттям достовірності.

Треба зауважити, що в слов'янських мовах майже до середини ХІХ ст. слово «справедливість» означало, передусім, правильність, правдивість. «Ще «Словник церковнослов'янської й російської мови» СПб Академії наук фіксує в 1847 р. цю ознаку «істинності» у значенні слова «справедливість» як переважаючий» [11, с.113].

У новому тлумачному словникові української мови виділено два значення поняття «справедливість»: «1. Правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого -, чого-небудь. <...> 2. Людські відносини, дії, вчинки, які відповідають морально-етичним і правовим нормам» [14, с.394].

Отже, сучасне розуміння поняття «справедливість» у слов'янських мовах дещо відрізняється від інших мов навіть у межах індоєвропейської мовної сім'ї. Так, якщо справедливість у німецькій і романській мовних групах уособлює єднання, правові відносини, то у слов'янській мовній групі увага акцентується на неупередженому, правдивому ставленні, відношенні тощо, тобто слово «справедливість» має додатковий аксіологічний зміст.

На наш погляд, в основу нової класифікації теорій справедливості можна покласти виокремлення «верховної» цінності, так би мовити, метацінності, яка обумовлює, зокрема, і ставлення до справедливості. Виходячи із цього твердження, в історії духовного поступу людства ми виділили три варіанти розуміння справедливості, а саме: космологічний, антропологічний, теологічний.

Хронологічно першим концептом осмислення справедливості, який виникає у прадавні часи, є космологічний варіант. Виникнення ідеї справедливості тісно пов'язане із становленням людської особистості і соціальних відносин, пануванням міфологічної свідомості. Проте можна виділити два протилежних підходи щодо походження цієї ідеї у первісну епоху.

Згідно з першим поглядом, поняття «справедливість» виникає внаслідок життєвої необхідності підтримувати і кооперуватися один з одним, а також через систему заборон і табу. Так, наприклад російський революціонер і мислитель П.Кропоткін вважав, що справедливість виникає у первісних людей як досвід запозичення тваринної поведінки, тому що «первісна людина жила у тісному співтоваристві із тваринами» [6, с.58]. Через єдність з природою і синкретичність мислення людина стародавньої епохи розглядає себе частиною природи, цілого, тому ідея справедливості, на думку Кропоткіна, – це прагнення до відновлення гармонії природи, всесвіту, цілого бо «воно слідкує за всіма вчинками всіх живих істот і внаслідок цієї взаємності у всьому світі воно бере на себе відплату за погані вчинки» [6, с.65].

Представники другої точки зору пов'язують виникнення ідеї справедливості із соціальним стратифікуванням, яка, в свою чергу, стала своєрідною реакцією на нерівність у розподілі життєвих благ.

Проте, на нашу думку, мова йде тут про різні варіації феномену справедливості: у першому випадку мається на увазі відплатна справедливість, у другому – розподільча. Цей приклад ще раз демонструє складність і багатомірність цього поняття. Неоднозначність феномену «справедливість» маніфестується у чисельних міфах народів світу.

Так, уособленням правди, справедливості та правосуддя у стародавніх єгиптян виступала богиня Маат. Вона вважалася дочкою бога Ра і внаслідок такого статусу брала участь у створенні світу через знищення хаосу та встановлення порядку. Велику роль Маат грала у потойбічному світі, тому що за допомогою її статуетки відбувалося зважування душі померлого і визначення її подальшої долі. Тому не дивно, що «емблемою судів була статуетка Маат, яку носили на грудях» [13, с.331].

Подібні функції судді виконував у месопотамській міфології і бог Уту (шумерський варіант – Шамаш). Він виступав не просто суддею, але також і захисником справедливості та істини, який

переборює усе несправедливе, ганебне, неістинне. Ось чому однією з іконографічних ознак цього бога був «серпоподібний зубчастий ніж у руці» [2, с.566], яким він карав усіх винних та таким чином відновлював встановлену богами справедливість.

Згідно з давньоіндійськими міфами, боги, являючись джерелами влади правителя, разом з тим і самі продовжують залишатися суддями у межах як людського, так і інших світів.

В інших міфологемах, наприклад, поширених у стародавньому Китаї, уособленням і водночас відповідальним за справедливість виступає імператор Піднебесної, тому його влада носить безумовно надприродний, сакральний характер, а розгалужений державний апарат чиновників при китайському імператорі лише допомагав «сину Неба» керувати згідно з «небесною волею».

Отже, у стародавніх міфах справедливість пов'язується із ідеєю незмінності устрою Всесвіту, тому боги або правителі (люди, які, проте, володіють надприродними властивостями) виступають своєрідними охоронцями цього гармонійного космосу.

У роботі під назвою «Діла і дні» давньогрецького мислителя Гесіода, творчість якого зберігає елементи міфологічної свідомості, проте містить і моменти відходу від неї, справедливість поряд із працею розглядаються головними моральними цінностями, які повинні домінувати у людському суспільстві. За золотим віком, який, власне, і виступає еталоном справедливості, внаслідок ганебного вчинку Прометея (викрадення вогню) настає, підкреслює мислитель, залізний вік як набагато гірший (у зв'язку з падінням моральних норм) історичний період.

Засобом подолання такого становища виступає, на думку Гесіода, упровадження на договірних засадах ідея справедливості як дотримання рівних умов для діяльності людей, які набувають багатство власними трудовими зусиллями, та рівної відплати [див.: 3, с.349-382]. Хоча ця ідея справедливості ґрунтується на характерній для міфологічної свідомості проблемі збереження кращого устрою світу, проте у Гесіода вже з'являється ідея про договірний характер регулювання людських відносин на основі згоди і розуміння корисності слідування поняттю справедливості для всіх членів соціуму.

Отже, саме в античній думці виникає другий варіант розуміння справедливості – антропологічний. Раціональне тлумачення ідеї справедливості можна виявити у подальшому розвитку грецької думки. Так, Геракліт акцентує увагу на відносному характері поняття справедливості. На його думку відмінність людей в уподобаннях, інтересах тощо впливає і на різницю у розумінні справедливості: «У Бога все чудово, і все добре, і справедливо, люди ж одне вважають несправедливим, інше – справедливим» [5, с.156]. Демокрит підкреслив, що справедливість носить практично-дієвий характер, тобто виступає не тільки у сфері належного, але і у сфері суцього.

У своєму філософському вченні Сократ, наголошуючи на моральній цінності справедливості, підкреслював, згідно з Ксенофонтом, що «справедливість (*dikaiosynen*) і будь-яка інша добродетель (*areten*) є мудрістю (*sophian*). Справедливі вчинки і взагалі усі вчинки, що ґрунтуються на добродетелі, є чудовими і гарними. Тому люди, які знають, у чому полягають такі вчинки, не захочуть здійснювати жоден інший вчинок замість такого, а люди, які не знають, не можуть їх здійснювати і, навіть якщо намагаються здійснити, помиляються. Таким чином, чудові та гарні вчинки здійснюють тільки мудрі, а немудрі не можуть і, навіть якщо намагаються здійснити, помиляються» [7, с.119]. Таким чином, Сократ обґрунтував раціональну основу ідеї справедливості.

У творчості Платона проблема справедливості займала одне з центральних місць. Вихідним пунктом роздумів про справедливість виступила для Платона ідея загального блага, оскільки «нею обумовлені її придатність та корисність справедливості і всього іншого» [10, с.311].

Розглянувши різні аспекти феномену «справедливість», Платон підкреслив, що справедливість є однією з чотирьох добродетелей (поряд з мудрістю, мужністю та розсудливістю) ідеальної держави. Отже, для давньогрецького філософа справедливість пов'язана з необхідністю дотримання належного, яке ґрунтується на природних здібностях, які містяться в людях нерівномірно.

Проте таке тлумачення природної даності приводить до ідеї природної, а отже, неминучої, фатальної нерівності. З природною нерівністю пов'язана соціальна стратифікація, яка пояснюється Платоном через особливу тришарову будову душі. У залежності від того, який із цих трьох шарів домінує – розум, гнів та лють або ж пристрасті виникають, відповідно, правителі-філософи, воїни, ремісники і селяни.

Цікаво, що Платон, намагаючись пояснити і обґрунтувати ідею природної нерівності, розповідає міф, згідно з яким боги, створюючи всіх людей із ґрунту, домішують у довільному порядку під час створення одних людей – золото, других – срібло, третіх – мідь та залізо. Отже, справедливість ґрунтується, на думку Платона, на виконанні соціального призначення людини, яке змінити вона не спроможна. Тому логічним виглядає висновок Платона про те, що

«займатися кожному своєю справою це, мабуть, і буде справедливістю» [10, С.201].

Значну увагу проблемі справедливості приділяв у своїх творах учень Платона, видатний представник давньогрецької філософії Аристотель. На його думку, теоретичними засадами рефлексії щодо справедливості повинно виступати певна рівномірність і пропорціональність. Ним, як вже було зазначено, було розроблено вчення про два види справедливості – розподільчу та зрівняльну.

Розподільча справедливість – це розподіл благ (влади, грошей, почестей), який залежить від внеску конкретної людини у суспільні і державні справи. Цей розподіл тлумачиться Аристотелем як рівність у геометричній пропорції, тобто кожна людина отримує ту частку суспільного блага, яка їй належить за соціальним статусом.

Зрівняльна справедливість «проявляється у зрівнюванні того, що складає предмет обміну» [1, с.147] і забезпечує рівновагу між шкодою і зиском для кожної людини і передбачає відплату рівним за рівне, співмірність та еквівалентність. Такий різновид справедливості ґрунтується на «арифметичній рівності» і виступає, на думку філософа, основою юриспруденції.

На думку вже згаданого В. Соловйова, ототожнення справедливості з правомірністю й слідуванню законам є характерним не тільки для античної філософської думки, але й для раціоналістичної філософії Нового часу. Проте невідповідність «зовнішньої» (легалізованої) та «внутрішньої» («по правді») справедливості часто призводять до колізій не тільки правового, але й ціннісного вибору людини.

Подальший розвиток західної філософської думки свідчить про те, що не дивлячись на певні відмінності у тлумаченні природи справедливості та появи згаданих вище її варіантів, всі вони ґрунтуються на раціональному розумінні феномену справедливості. Антропологічний варіант розуміння справедливості виходить із морального релятивізму, тобто заперечує наявність абсолютних моральних цінностей, а, отже й абсолютних уявлень про справедливість.

Третім варіантом розуміння справедливості, на нашу думку, виступає теологічний концепт.

У розвинених політеїстичних релігійних системах справедливість – це реалізована надія на відплату за праведне або ж неправедне життя людини. Найбільш рельєфно ця ідея проявилася у буддизмі, де вчення про карму як відплату в безперервному ланцюгу перероджень та можливості поступового справедливого покращення кармічної долі у наступних життях-переродженнях людини, котра веде праведний, згідно з буддизмськими канонами, спосіб життя.

Християнська філософія, формування та становлення якої прийшлося на епоху середньовіччя, спираючись на античну спадщину у своєму розумінні про справедливість, вносить принципово нову тезу, а саме, що джерелом і гарантом справедливості виступає Бог. І для Августина Блаженного, і для Томи Аквінського справедливість виступає однією з головних чеснот людського життя, яка, проте підпорядкована любові до Бога. Крім того, саме християнські мислителі звернули увагу на морально-емоційні складові справедливості як чесноти, зокрема на совість, яка тлумачилася ними як не тільки як «голос божий», але і як показник духовних якостей людини. Отже, хоча Бог встановлює справедливі закони функціонування Всесвіту, проте саме від людини залежить, в якому світі – справедливому або несправедливому – вона буде існувати. Але не тільки совість, але безкорисливі діяння, як вважають релігійні філософи, є проявом такої чесноти як справедливість.

На цю обставину звертає увагу В. Соловйов, підкреслюючи, що третій, виділений ним сенс поняття «справедливість», безпосередньо пов'язаний із трактуванням закону альтруїзму. Альтруїзм виступає ціннісним виміром справедливості, на думку мислителя, він походить з основоположних для кожної людини моральних почуттів – таких як співчуття і симпатія до живих істот, більш широко як милосердя.

У даному контексті справедливість виступає неконгруентним ставленням, тим самим знімається будь-яка моральна конгруентна колізія. Людина вчиняє альтруїстично не тому, що очікує від інших людей таких же дій стосовно себе, а за велінням совісті, із «почуття справедливості». Цей надзвичайно важливий аспект поняття справедливості, на наш погляд, врахований тільки в теологічному варіанті розуміння справедливості.

Отже, проаналізувавши існуючі підходи та класифікації уявлень та концептів осмислення справедливості, ми зробили висновок про те, що існуючі філософські теорії не враховують базового аксіологічного принципу та ролі всієї ієрархії цінностей, які, носять не тільки раціональний, але і ірраціональний (архетипічний) характер, проте саме вони формують індивідуальні та суспільні уявлення про справедливість. Нами було запропоновано виділити три варіанти осмислення справедливості: космологічний, антропологічний та теологічний.

Для космологічного варіанту розуміння справедливості характерним є її розуміння як об'єднувального початку всього всесвіту, який підтримує «правильний» порядок речей і відносин.

Трьохміслителі античної епохи заклали засади антропологічного тлумачення справедливості, розглядаючи її через дихотомію «суцше – належне», «рівність-нерівність», «благо-міра», мірилом же справедливості у цій моделі виступає встановлені людьми закони, а отже справедливість виступає релятивним поняттям. У релігіях стародавнього світу, які стали першої сходинкою формування теологічного варіанту розуміння даного феномену, справедливість розглядалася як здійснення відплати за земне життя але вже після тілесної смерті. Християнство абсолютизувало цінність справедливості як моральної чесноти, інтерпретуючи її як прояв совісті й милосердя.

Таким чином, можливість такої класифікації та виокремлення трьох варіантів розуміння феномену справедливості свідчить про те, що функціонування кожного із цих концептів носить конкретно-історичний характер, проте справедливість залишається привабливою ідеєю, як з точки зору індивідуальної, так і з точки зору суспільної свідомості.

Бібліографічні посилання:

1. **Аристотель.** Сочинения в четырёх томах / Аристотель. - Т. 4. - М.: Мысль, 1983. - 830 с. - (Серия «Философское наследие». Т. 90).
2. **Афанасьева В.К.** Уту / В.К. Афанасьева // Мифология. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Е.М. Мелетинский. - 4-е изд. - М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. - С.566.
3. **Гесіод.** Діла і дні / Пер. І.Франка // Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 томах / Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. - К.: Наукова думка, 1977. - Т.8. - С.349-382.
4. **Гусейнов А. А.** Справедливость / А. А. Гусейнов // Этика: Энциклопедический словарь. - М.: Гардарики, 2001. - С. 457 - 460.
5. **Кессиди Ф.К.** Гераклит // Ф.К. Кессиди - М.: Мысль, 1982. - 199 с.
6. **Кропоткин П.А.** Этика: избранные труды // П.А. Кропоткин - М.: Политиздат, 1991. - 496 с. - (Серия «Библиотека этической мысли»).
7. **Ксенофонт.** Сократические сочинения / Ксенофонт [Ст. и примеч. С.И. Соболевского]. - СПб.: Комплект, 1993. - 416 с.
8. **Муздыбаев К.** Идея справедливости / К. Муздыбаев // Социологические исследования. - 1992. - № 11. - С.94-101.
9. **Печерская Н.В.** Современный дискурс справедливости: Джон Ролз или Майкл Уолзер? Н.В. Печерская // Общественные науки и современность. - 2001. - № 2. - С.77 - 88.
10. **Платон.** Собрание сочинений: в 3 т. (в 4 кн.) / Платон - Т. 3, ч. 1. - М.: Мысль, 1971. - 687 с. - (Серия «Философское наследие»).
11. **Плотников Н.** Право на достойное существование. К истории дискурса справедливости в русской мысли / Н. Плотников // Логос. - 2007. - №5 (62). - С. 111 - 133.
12. **Прокофьев А.В.** Справедливость социальная / А.В. Прокофьев // Этика: Энциклопедический словарь. - М.: Гардарики, 2001. - С. 460 - 463.
13. **Рубинштейн Р.И.** Маат / Р.И Рубинштейн // Мифология. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Е.М. Мелетинский. - 4-е изд. - М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. - С.331.
14. **Справедливость** // Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах / Укладачі: В.Яременко, О.Сліпушко. - Т.3. - К.: Аконт, 2006. - С. 394. - (Серія «Нові словники»).
15. **Справедливость** // Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. - М.: Азъ, 1992. - С. 468.
16. **Соловьев В.С.** Оправдание добра / В.С Соловьев. // Отв. ред. О. А. Платонов. - М. Институт русской цивилизации, Алгоритм, 2012. - 656 с.
17. **Социализм: социальная справедливость и равенство** / Под ред. А.П. Бутенко. - М.: Знание, 1988. - 224 с.
18. **Фасмер М.** Этимологический словарь русского языка: в четырех томах. / Фасмер М. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева // Под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. - Изд. второе, стереотипное. - Т. IV.- М.: Прогресс, 1986. - 514 с.